

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARLARIDAGI MUSIQA TA'LIM-TARBIYASINING MAQSAD VA VAZIFALARI

Boltayev Baxtiyor Rustamovich

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

“Musiq ta’limi” kafedra dotsenti (PhD)

Ergasheva Zilola Ko’paysin qizi

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

“Musiq ta’limi va san’at” yo’nalishi magistranti

Annotatsiya: Musiqa inson kamolotida muhim o’ringa ega. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi musiqa mashg’ulotlarining maqsadi vazifalari haqida ma’lumotlar keltirilgan. Shuningdek musiqa mashg’ulotlarini tashkillashtirishda o’ziga xos shakl va metodlarining ahamiyatiga doir qimmatli fikrlari keltirilgan.

Kalit so’zlar: Tarbiya, idrok, metod, ritmika, sof jarangdorlik.

Kirish: O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 maydagi PQ-4312-sonli “O’zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” [6,1b] 2016 yil 29 dekabrda “2017-2021 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-2707-sonli [7,1b], 2017 yil 30 sentabrda “Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PF-5198-sonli Farmoni [8,1b], 2017 yil 9 sentabrda «Maktabgacha ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida»gi PQ-3261-sonli qarori [9,1b], shuningdek, Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018 yil 18 iyundagi 1-mh sonli “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yiladigan davlat talablari [10,1b]” hamda “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o’quv dasturini amalda joriy etish kabi davlat hujjatlarida bu sohaga oid masalalarini hal etish nazarda tutilgan.

Bolalarning har tomonlama kamol topishida musiqaning ahamiyati beqiyos sanaladi. Musiqa inson ruhiyatining ajralmas qismi bo’lib hisoblanadi. Musiqadan turli ozuqa olish uchun inson yuksak madaniyatli, sof qalb egasi, go’zallikni his eta oladigan, o’z kasbiga, ona Vatanga mehr qo’yan bo’lishi kerak. Shu bois o’quvchilarda inson ma’naviyatining tarkibiy qismi bo’lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash, musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo’lib turadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili - Pedagog olimlar M. Ismoilova, D. Kenjayeva, H. I. Nurmatov, S. Nishonova, Sh. Rayemov, S. Romanova, N. Saidaxmedov, B. Umarov, S. X. Fayzulina, M. Quronov, Q. Quronboyev, R. X. Xasanov, S. Yuldasheva, O. Ibrohimova, R. Qodirov, Z. Qosimova, N. Tolliboyev, I. Razzoqov, I. Qudratov, B. Madrimov, B. Boltayev va boshqalar maktabgacha ta’lim muassasalarida bolalarning musiqa savodi, metodikasi va ritmikaning asosiy masalalari, bolalarning musiqaviy-iqtisodiy ko’nikma va malakalarini shakllantirishga qaratilgan faoliyati turli usul va uslublar orqali ochib berilishi, ommaviy mashg’ulotlarning mohiyati, mazmuni, vosita va usullarining ayrim jihatlari tadqiq qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi. - Har qanday san’atkor ham musiqa mashg’ulotlarini olib borolmaydi. Buning uchun, musiqa tugaragi rahbari o’z kasbiga va bolalarga mehr qo’yan yuksak madaniyatli, keng dunyoqarashga ega bo’lgan shaxs bo’lmog’i lozim. U pedagogika, psixologiya, bolalar fiziologiyasi, etika va estetika nazariyasi, musiqa nazariyasining amaliy sohalaridan, musiqa o’qitish metodikasi fanlaridan chuqur bilimga ega bo’lmog’i kerak. Musiqa tugaragi rahbari musiqa san’atining nazariy va amaliy sohalaridan yetarli darajada bilim, ko’nikma va tajribaga ega bo’lishi lozim. Ya’ni u ham cholg’uchi, xonanda, xor dirijyori, jurnavozchi, musiqa nazariyotchisi va amaliyotchisi sifatida ish ko’rmog’i lozim. Bo’lajak musiqa mutaxassislari yosh avlod ongiga yuksak tuyg’ularni singdirish, ularda ona-Vatanga muhabbat, go’zallikga intilib yashash, uni asrash va yaratishga bo’lgan ishtiyoq uyg’otuvchi kasb egalari hisoblanadilar.

Umumta’lim hamda MTTda musiqa fani bo’yicha davlat o’quv standartlari va dasturlarini, darslik va metodik, o’quv qo’llanmalarini zamonaviy mezonlar asosida takomillashtirish zarurligi

ta'kidlanadi. Musiqa savodining ahamiyati va vazifalari maktabgacha ta'lim muassasasida va oilada olib boriladigan barcha tarbiyaviy ishlar, bu oliyjanob fazilatlarni yosh avlodda bog'cha yoshidan boshlab shakllantirishga bog'liq. [1,22b], Bolalar muassasalarida musiqa ta'limiga asos solinadi, shuning uchun musiqa rahbari ayniqsa o'qitish metodikasini yaxshi bilishi, bog'cha yoshidagi kichik bolalarning yosh va individual xususiyatlarini, ularning musiqa va qo'shiqchilik imkoniyatlarini chuqur bilishi zarur. Musiqa ta'limini shartli ravishda ikki bosqichga bo'lish mumkin. Birinchisi, tayyorlov bosqichi. Bundan ko'zlanadigan asosiy maqsad – bolalarning musiqa o'quvini o'stirishdir. Shu vaqt mobaynida bolalar musiqa tovushlarining baland-pastligi va cho'zimi kabi o'ziga xos xususiyatlarni ajrata bilishga o'rganishlari va nota yozuvini o'rganishga tayyorlanishlari kerak. Ikkinchi bosqichda nota savodi, ya'ni bevosita musiqa tovushlarining grafik usulda ifodalanishi – nota yozuvini o'rganishga kirishiladi. Musiqa mashg'ulotlari jarayonida bola hayotiy voqelikni musiqiy obrazlar orqali idrok etib boradi. Bolalar yoshiga mos musiqa asarlari kichikintoylarda unutilmas taassurot qoldiradi, ularning ruhiy dunyosini boyitadi. Bog'cha sharoitidagi musiqaviy tarbiya badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy bog'langan holda amalga oshiriladi. [3,83b],

Ashula aytish usuli, janrdagi musiqa asarlari, xususan, syujetli cholg'u pyesalarini tinglash, musiqaviy o'yinlar bilan shug'ullanish va raqsga tushish jarayonida musiqa mashg'ulotlari ko'pincha badiiy so'z bilan belgilanadi. Bola badiiy obrazlarni yorqin tasavvur etishi va chuqur idrok qila olishi uchun tasviriy san'at asarlaridan unumli foydalaniladi. Turli metodlardan foydalanib o'tkaziladigan har bir musiqa mashg'ulotlari kichikintoylarda badiiy estetik zavq uyg'otadi, ularning his-tuyg'ularini rivojlantiradi, ijodiy fikri va nutqini o'stiradi. Bundan tashqari, musiqaviy o'yin va postanovkalar, raqslar bolalarda ritm tuyg'usi, chaqqonlik va harakatchanlik malakalarini rivojlantiradi hamda qomatning to'g'ri o'sishiga yordam beradi. Musiqa uquv qobiliyati asosan quyidagi musiqa uquv turlaridan iborat bo'ladi: musiqaviy uquvi, musiqaviy tovushlarning baland-pastligini his etish qobiliyati, tembr uquvi (musiqa tovushlarining bir-biridan farq qiladigan, o'ziga xos jihatlarini ajrata bilish qobiliyati), ritm tuyg'usi va musiqa xotirasi.

- **Tahlil va natijalar.** Musiqani tinglay bilish va undan estetik zavqlana olish ham katta san'at hisoblanadi. Kishida musiqa tinglash madaniyati yoshligidan rivojlana boshlaydi. Bog'chada amalga oshiriladigan musiqa tinglash esa uning poydevoridir. Zotan bola musiqa mashg'ulotlarining barcha elementlari jarayonida ham musiqa tinglab, uni idrok etadi. Ammo mashg'ulotning musiqa tinglash qismi oldida o'ziga xos jiddiy vazifalar turadi. Avvalo shuni eslatish lozimki, kishining kuylash imkoniyatidan ko'ra tinglash imkoniyati ancha keng bo'ladi. Masalan: orkestr, xor, yakka cholg'u ijrosidagi asarlarni kuylab emas, balki faqat tinglab, idrok etish mumkin, xolos. Shuning uchun olimlar musiqaviy tarbiya jarayonida musiqa tinglashga alohida e'tibor qaratishadi. Chunki kishi musiqa madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida musiqa tinglash, malaka, ko'nikmalari katta rol o'ynaydi. Musiqa tinglashda bolalarning badiiy idroki yaxshi rivojlanib boradi. Mashg'ulotning musiqa tinglash qismi oldida quyidagi vazifalar turadi:

1) bolalarni o'z idrokiga mos xalq klassik va zamonaviy musiqa namunalari bilan tanishtirib borish;

2) bolalarning musiqani idrok qilish qobiliyatlarini rivojlantirib borish; Musiqa haqida boshlang'ich ma'lumotlar berishni o'rgatadigan asarlar nomlarini eslashga, ularning mazmuni, xarakteri va ifoda vositalarining farqiga borishga hamda tinglagan asarlariga ma'lum miqdorda badiiy baho bera olishga o'rgatish. Kichik guruh bolalarning diqqati uncha barqaror bo'lmaganligi tufayli ular yorqin yangraydigan kichik-kichik musiqa asarlarini idrok etishga qobil bo'ladilar. Ular ayniqsa, kichik qo'shiqlarni yaxshi idrok etadilar. Chunki, so'z va ohang birligi musiqa mazmunini oson idrok etishga yordam beradi. Xususan, tarbiyachi ashula aytganda uning tanish ovozi va ifodalash intonatsiya mimikasi va ishoralari bolalarni maftun etadi. Shu vaqtda bolalarda hosil bo'ladigan zavqlanish, ajablanish, quvonish holatlarini kuzatish mumkin. Ammo bu holatlar tez uyg'onib, tez so'nadi. 4–5 yoshli bolalarda diqqat e'tiborning bir muncha emotsional turg'unligi vujudga keladi. Ular raqs tipidagi kuylarni jonli, ba'zan jo'shqin holatda idrok etadilar. Yengil, kuychan musiqalarni birmuncha xotirjam idrok etadilar. Bu yoshdagi bolalarda musiqa mazmuni va xarakterini bilishga ayniqsa, unda nima haqida

hikoya etilishini bilishga qiziqish paydo bo'ladi. Shuning uchun ularda musiqa xotirasi ancha faol rivojlana borib, tinglagan musiqa haqida o'z taassurotlarini hikoya qilib berish ishtiyoqi paydo bo'ladi. [2,42b],

5–6 yoshli bolalarda esa erkin, ixtiyoriy tarzda diqqat e'tibor shakllanib, musiqani diqqatni yig'ib tinglash, uning ayrim detallarini anglab olish qobiliyati rivojlangan bo'ladi. Ularda musiqa qiziqish ko'proq sevimli asarlarni takror-takror tinglash jarayonini yaxshi rivojlanadi. Ular musiqadagi umumiy kayfiyatni yaxshi sezib, asarda badiiy obrazning rivojlanib borishini kuzatishni o'rganib boradilar. Yangi asar bilan ilk bor tanishtirishga tarbiyachining qisqa va qiziqarli tushuntiruv so'zi katta rol o'ynaydi. Cholg'u kuylari xarakteri va badiiy mazmuni haqida bolalarga tushuncha berilsa, ular asarni yaxshi idrok etadilar. Asarni 2 – 3 mashg'ulot davomida takroran tinglash shart. Chunki, har bir tinglashda bola uchun asarning yangi-yangi qirralari namoyon bo'ladi va asarga nisbatan ularning muhabbati oshib boradi. Bog'chaning tayyorlov guruhlarida bola o'z yoshiga muvofiq musiqa asarini to'la idrok etishga qodir bo'ladi. Bog'chada olingan bilim zaxirasida malaka va ko'nikmasi, musiqa turlari va uning xarakteri farqiga borishga yordam beradi. Shunday qilib, dasturda ko'zda tutilgan va bolaning musiqa madaniyati rivojlanishida kelajakda asosiy rol o'ynaydigan uch faktor amalga oshadi.

1. Musiqaga qiziqish musiqa asarlarini ishtiyoq bilan tinglash va ularni eslash, olingan taassurotlarni o'ylash.

2. Musiqa tinglashga turg'un diqqat-e'tiborni va tinglash madaniyati boshlang'ich elementalining shakllanishi.

3. Musiqiy didining shakllanishi, musiqa asarlariga badiiy baho bera olish.

Turli guruhlarda musiqa tinglashning nazariy uslubiy vazifalari:

1. Musiqa tinglash orqali bolalarda his-tuyg'ularini rivojlantirish.

2. Boshlang'ich musiqa tinglash tushunchalarini rivojlantirish.

Musiqa darsida qo'llaniladigan bolalar cholg'u asboblari ikki turga bo'linadi: kuychan va kuychan bo'lmagan cholg'u asboblari. Kuychan cholg'u asboblarga: metallafon va ksilafon; kuychan bo'lmagan cholg'u asboblarga: doirachalar, rumbalar, marakasalar, uchburchaklar, qo'g'irchoqchalar, shaqildoqlar, barabanchalar, yog'och qoshiqlar kiradi. Mana shu musiqa asboblardan tuzilgan:

1. Orkestr – turli cholg'ularda chaluvchi ko'p sozandalardan tuziladi.

2. Dirijyor – orkestrga rahbarlik qiladi

3. Ansambl – turli cholg'ularda chaluvchi sozandalardan tuziladi

4. Solist – yakkaxon sozanda yoki yakkaxon xonanda bo'lishi mumkin.

Musiqa mashg'ulotlarining tarbiyaviy vazifa va maqsadlari	Musiqa mashg'ulotlarining ta'limiy vazifa va maqsadlari
Bolalarda harakat uyg'unligini oshirish, ritmga mos qadam tashlash, yengil yugurish, oyoq to'pillatish va qo'llar bilan mashqlar bajarishga o'rgatish.	Bolalarning musiqiy-ritmik ko'nikmalarini rivojlantirish.
Asarni mazmuniga ko'ra qismlarga ajrata olish hamda harakatda ifodalash malakalarini oshirish.	Musiqa ohangini his etish va musiqa tinglash madaniyatini shakllantirish.
Quvnoq va g'amgin musiqa ohanglarini farqlashga, ketma-ket tovushlarni kuylashga o'rgatish.	Bolalarda musiqani his etish, kuylash va tinglash qobiliyatlarini rivojlantirish.

Davr bilan hamohang, faslga mos qo'shiqlarni kuylashga o'rgatish.	Musiqa jo'rligida ovozning sof va jarangdorligini rivojlantirish.
O'zbek xalq raqs elementlarini musiqa jo'rligida o'rgatish va ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash.	Raqs san'atiga bo'lgan qiziqishni oshirish.
Bolalarni milliy cholg'u asboblari bilan tanishtirish. Zarbli va torli asboblarda ijroga o'rgatish.	O'zbek milliy cholg'ulariga bo'lgan qiziqishlarini oshirish.
O'yin davomida harakat ijodkorligini oshirish.	Bolalar faolligi hamda jamoaviyligini oshirish.

- **Xulosa va takliflar.** Mashg'ulotlar o'quv mazmunidan kelib chiqib, dastur asosida tuzilishi lozim. Bunda musiqiy asarlarning badiiy mazmuni, bolalar yoshiga mosligi, ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanilganligi hisobga olinadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan musiqa tarbiyasining asosiy maqsad va vazifalarini quyidagicha takliflar berish mumkin:

1. Bolalarning musiqaga qiziqishini oshirish va uni sevishga o'rgatish.
2. Musiqa asarlari bilan tanishtirish jarayonida bolalarda emotsional his-tuyg'ularini hosil etish yo'li bilan ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini boyitib borish.
3. Bolalarni oddiy musiqa tushunchalari bilan tanishtirish, musiqa tinglash, ashula aytish, musiqa bilan harakat qilish, raqsga tushish va bolalarning oddiy musiqa asboblari kuy chalish ko'nikmalarini shakllantirish va ijodiy qobiliyatini o'stirib borish.
4. Bolalar ovozini asrab tarbiyalash, ashula aytishning dastlabki ko'nikmalarini hosil etish, qo'shiqlarni sodda, ravon, erkin, tabiiy va ifodali kuylashga o'rgatish.
5. Musiqa asarlaridan ta'sirlanish, shu asosda bolalarda musiqaviy did va badiiy muhokama yuritish malakalarini rivojlantirish.
6. Turli musiqa mashg'ulotlari jarayonida improvizatsiya qilish musiqadagi badiiy obrazni o'yin va xor ovozlari vositasida ifoda etish, ma'lum musiqaviy mavzuga yangi o'yin o'ylab topish.
7. Musiqaviy tarbiya mashg'ulotlarini bog'cha hayoti bilan bog'lash, bog'chada o'tkaziladigan turli mashg'ulotlarda va marosimlarda o'rganilgan kuy va qo'shiqlardan keng foydalanish, turli ertaliklar, konsertlar uyushtirish vositasida musiqa kundalik hayotimizning ajralmas yo'ldoshi ekanligi haqida bolalarda tushuncha hosil qilish. Musiqa bolaga har tomonlama yordam berib, tevarak atrofni obrazli, emotsional idrok etish va bola xarakterning shakllanishiga ta'sir ko'rsatish uchun musiqa tarbiyasining maqsadidan kelib chiqib, quyidagi vazifalar qo'yiladi:

1. Bolada musiqiy qobiliyatni rivojlantirish.
2. Bolalarni ashula aytish va musiqaviy ritmik malakalarga o'rgatilib, ularda musiqani qabul qilishni his etish va tushunish qobiliyatlarini tarbiyalash.
3. Bolada badiiy ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish. [5,64b],

Musiqiylikning rivojlanishi tufayli bolalar musiqa obrazlarini, ularning atrofdagi qo'shimcha, obrazlarni bolalar yorqin his eta boshlaydilar. Bu esa, o'z navbatida ularning tevarak-atrofnii bilishda, estetik baholanishni tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Bolalarni musiqa bilan shug'ullantirishning sababi bola musiqa bilan shug'ullanmasdan, qo'shiq aytish va musiqa – ritmik harakatlar qilish ko'nikmalarini yuzaga keltirib, shu soha bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtirishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarga va musiqiy tarbiya berishning o'zaro uzviy bog'langan uchta metodi bor:

1. Ko'rgazmali metod.
2. So'zlab berish metodi.
3. Amaliy faoliyat metodi.

Ko'rgazmali metod.

1. Eshitishga asoslangan ko'rgazmali metod. Bunda bolaga o'rgatish bevosita musiqa bilan bo'ladi. Musiqa eshitish maxsus mashg'ulot paytida yoki bola tomonidan qo'shiq va musiqaviy ritmik harakatlarning ijro etilishi. 2. Ko'rishga asoslangan ko'rgazmalilik. Musiqa sadolari bilan qo'shib olib boriladi. Turli o'yin, raqs, mashq harakatlaridan namunalar ko'rsatiladi.

So'zlab berish metodi.

Bu metod bola ongiga mo'ljallangan bo'lib, uning faoliyatini ma'noli va mazmundor qilishga qaratiladi. Bunda pedagogning so'zi musiqa asarining dasturini tushunib olishda bolaga yordam beradi. Uning tassavvurini jonlantiradi.

So'zlab berish metodining quyidagi usullari bor:

1. Tushuntirish – yangi asarni tinglash, qo'shiq aytish, o'yin va raqslarni qo'shib, mashq qilish davomida o'ynalaniladi.

2. Izohlash – izohlar ijro, raqs, mashq harakatlarini, qo'shiq aytishning turli yo'llarini ko'rsatishda qisqa va aniq shaklda beriladi.

3. Ko'rsatma berish – bolalar o'yini raqs va mashqlarni bajarayotgan paytda beriladi. Masalan: o'ng yelka tomondan aylanish kerak, oyoq barmoqlarini pastga cho'zish kabi.

Amaliy faoliyat metodi. Bu faoliyatda bolalarga qo'shiq aytish va musiqali ritmik harakatlarni bajarishda shunday rahbarlik qilish kerakki, ular topshiriqni mumkin qadar ta'sirli va ifodali bajarishga intilsin. Bolalarni o'rgatish jarayonida yosh xususiyatlarini hisobga olib topshiriqlarni asta-sekin murakkablashtirish mumkin. [1,24],

Bolalar bog'chasida bolalarni musiqaga o'rgatish bosqichlari

1-bosqich: Musiqa asari bilan dastlabki tanishtirish; Yangi qo'shiqni o'rgatish jarayonida pedagog turli musiqa asboblarda chaldirib, kuyni o'zaro taqqoslaydi va shu yo'l bilan uni xotirasida qoldiradi.

2-bosqich: Qo'shiq va musiqa ritmik harakatlarini ijro eta olish ko'nikmalari bo'lishini shakllantirish.

3-bosqich: Ko'nikmalar hosil qilish va mustahkamlash. Bunda topshiriqni avtomatik ravishda bajara oladigan qo'shiq, o'yin va raqsni mustaqil ijro etadigan darajada musiqa ta'limini berish, turli metodik usullarning barchasidan foydalanishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boltayev B. Maktabgacha ta'limda musiqa o'qitish metodikasi.- 2023 y. "SamDCHTI" nashriyoti .(o'quv qo'llanma)
2. Davronova G.M. Musiqa o'qitish texnologiyalari va loyihalash. / –Samarqand: SamDU nashri, 2021yil, – 192 bet.
3. Soipova D. Musiqa o'qitish nazariyasi va metodikasi. - Toshkent.; 2009y.
4. Yusupova N. Musiqa savodi metodikasi va ritmika.- Toshkent.; 2010y. "Musiqa" nashriyoti.
5. Э.Б.Абдуллин Методологическая культура педагога – музыканта: учеб. пособие для студ. высш. учеб. пед. заведений. М.: Академия, 2002.
6. А.Г.Гогоберидзе В.А.Деркунская Теория и методика музыкального воспитания детей дошкольного возраста / Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Академия, 2005
7. Elektron manba: <https://lex.uz/ru/docs/-4327235>.
8. Elektron manba: <https://lex.uz/docs/-3090103>
9. Elektron manba: <https://www.lex.uz/docs/-3362886>
10. Elektron manba: <https://fayllar.org/ilk-qadam-davlat-oquv-dasturi-v2.html>